JEL Classification: G21

Тарасевич Наталія Вадимівна
к.е.н., доцент кафедри банківської справи,
Прусаков Дмитро Вікторович
студент IV курсу факультету фінансів та банківської справи
Одеського національного економічного університету
м. Одеса, Україна

ОСОБЛИВОСТІ РЕГУЛЮВАННЯ БАНКІВСЬКИХ РИЗИКІВ

Тези присвячено особливостям регулювання банківських ризиків. Досліджені окремі методи регулювання ризиків банківських установ у різних країнах світу. Визначено переваги та недоліки цих методів та можливості їх використання у вітчизняній банківській системі.

***Ключові слова**: ризик, банківський ризик, регулювання банківських ризиків, рейтингові системи.*

В умовах реформування банківської системи постає питання щодо управління та регулювання ризиками банків, що є одним з найважливіших чинників у забезпеченні надійності та фінансової стійкості як окремого банку, так і всієї банківської системи. Інтеграційні процеси у діяльності банківської системи, впровадження інноваційних технологій та лібералізація економічних відносин сприяє необхідності удосконалення існуючих та розробки нових підходів до регулювання банківських ризиків. Кризові явища у світовій банківській системі посилили імпульс розвитку міжнародних стандартів банківської діяльності та перспектив їх застосування в Україні.

Нагляд за діяльністю банківських установ та регулювання банківських ризиків у різних країнах здійснюється різними методами - безпосередньо центральними банками (Італія, Нідерланди), окремим від національного банку наглядовим органом (Швейцарія та Канада), центральними банками спільно з державними органами (Японія, Німеччина, США). При цьому в США акцент зосереджується на вивченні фінансового стану банку в ході проведення інспекційних перевірок, тоді як у Великій Британії більша увага приділяється документарному нагляду. У Франції, Нідерландах з метою полегшення проведення дистанційного нагляду здійснюється тісна взаємодія наглядових органів та аудиторських компаній.

Відповідно до законодавства Великобританії аудиторські компанії мають право інформувати наглядові органи про факти неплатоспроможності банків, а законодавчих актах Франції та Нідерландів подібна функція має статус обов'язковості [1].

З метою порівняння систем регулювання банківських ризиків автором було проведено дослідження групи розвинених країн: США, Італії, Великобританії та Франції та складено таку аналітичну таблицю 1.

Таблиця 1.

Порівняльний аналіз методів оцінки ризиків у розвинених країнах: США, Італії, Великобританії та Франції (складено за матеріалами [1;2])

Країни	Наглядовий орган	Система оцінки та діагностики ризиків
США	1.Служба контролера грошового обігу (на федеральному рівні). 2. Відділ уповноважених з банків при урядах штатів (на рівні штатів).	1. SCOR (Statistical CAMELS Off-site Rating), модель ранньої діагностики, яка використовує дані офіційної звітності, дозволяє з достатнім ступенем точності оцінювати ймовірність погіршення становища банків протягом найближчих 4-6 місяців. 2. SEER (System for Estimating Examination Ratings), система ранньої діагностики, яка використовує показники рейтингів та їх складових, з метою розрахунку рейтингу та рівня ризикованості.
Італія	1.Міжміністерський комітет із кредитів та заощаджень; 2. Банк Італії; 3. Національна комісія з контролю за фінан. компаніями та фонд. біржею.	PATROL – рейтингова система, в рамках якої використовується звітність банків, на основі якої розраховуються такі компоненти: достатність капіталу; прибутковість; якість кредитного портфеля; якість управління; рівень ліквідності.
Велика Британія	Управління з фінансового регулювання та нагляду (англ. Financial Services Authority (FSA))	1. RATE - комплексна система оцінки банківських ризиків, яка здійснює аналіз бізнес-ризиків з урахуванням структури та безлічі специфічних критеріїв. По кожному з яких підраховуються бали. Оцінки агрегуються послідовно за рівнями до отримання комплексної оцінки 2. Система PARSER, яка включає: Person (репутація позичальника); Amount (сума кредиту); Repayment (можливості погашення), Security (забезпечення); Expediency (доцільність кредиту); Remuneration (винагорода банку); 3. Система PARTS, яка включає: Purpose (призначення); Amount (сума); Repayment (оплата боргу та відсотків); Term (термін); Security (забезпечення).
Франція	Банківська комісія (державний адміністративний орган, незалежний від Банку Франції)	ORAP (Organisation et Renforcement de TAction Preventive) – рейтингова система, де оцінюється 14 компонентів, у т.ч. індикатори виконання пруденційних норм (ліквідність, обсяг капіталу та ін.) та правомірності операцій, що відображаються у звітності банку; компоненти оцінки ринкового ризику та прибутковості; - якісні компоненти (якість управління, внутрішнього контролю та ін.). Зазначеним компонентам надається рейтинг, на основі яких обчислюється підсумкова оцінка діяльності банку.

Аналіз наукової літератури та практичних джерел дозволив виділити чотири види систем оцінки ризику: статистичні моделі, комплексні системи оцінки, системи фінансових коефіцієнтів та рейтингові системи оцінки банківських ризиків.

Основним завданням *рейтингової системи оцінки ризиків* є привернення уваги наглядового органу до банків із негативними тенденціями. Кожному з елементів, що перевіряються, присвоюється певна кількість балів, на основі яких обчислюється підсумкова оцінка діяльності банку. Залежно від зазначеної оцінки наглядовий орган робить висновок про раціональність втручання у функціонування банку, зокрема, з метою запобігання банкрутству та захисту інтересів кредиторів та вкладників. Чим вище рейтинг банку, тим рідше наглядовий орган проводить інспекційні перевірки.

Рейтингова система оцінки ризиків спирається на широкий спектр регламентованої звітності, з урахуванням додаткових досліджень. Наприклад, французька система ORAP застосовує інформацію баз даних Банку Франції та Банківської комісії, відомості, отримані від зовнішніх аудиторів та самих банків, дані підсумків інспекційних перевірок, а також матеріали, що надаються іншими європейськими країнами у рамках спільних угод [1].

Суть *статистичної моделі* полягає у попередньому розпізнаванні реалізації ризику, тобто потенційного фінансового становища банку. У межах цієї оцінки ризику застосовуються відомості наглядових органів про функціонування банку, потім з допомогою спеціальних розрахунків банки диференціюються на банки із високим і низькою ймовірністю банкрутства. При цьому зазначимо, що у статистичних моделях не враховуються якісні фактори, наприклад, оцінка якості менеджменту та функціонування внутрішнього контролю, крім того, не враховується ризик шахрайства та банкрутства через фінансові порушення. У той час як англійська система RATE, наприклад, передбачає, крім факторів системи CAMELS, облік бізнес-факторів, а також ряду якісних та неоцінюваних (включаючи репутаційні, операційні та юридичні) ризиків.

До моделей ранньої діагностики також відноситься застосована в США SCOR (Statistical CAMELS Off-site Rating), яка застосовує дані офіційної звітності та дозволяє з достатнім ступенем точності оцінювати ймовірність погіршення становища банків протягом найближчих 4-6 місяців. Зазначимо, що статистичні моделі можуть комбінуватися з рейтинговою системою оцінки ризиків, як, наприклад, система SEER (System for Estimating Examination Ratings), яка поряд з інформацією зі звітності використовує показники рейтингів та їх складових [2].

При використанні *систем фінансових коефіцієнтів* та групового аналізу оцінка фінансового стану банку зводиться до аналізу набору певних фінансових коефіцієнтів, що розраховуються на основі фінансової звітності та даних органів нагляду за певними показниками [3,с.284].

У ході аналізу формуються порівняльні показники діяльності окремих груп аналогічних банків за минулий період, потім для них встановлюються критичні рівні показників діяльності. Таким чином, перевіряються факти перевищення фінансовими коефіцієнтами встановленого рівня або наближення до нього, на відміну від показників минулого року, з метою виявлення банків, які не відповідають груповим значенням. За результатами аналізу наглядовий орган

виявляє рівень та причини відхилення діяльності окремого банку від рівня аналогічних банків та приймає рішення про необхідність втручання.

Негативною стороною зазначеної системи є те, що показники, що відбираються для аналізу, не завжди повністю корелюють із загальним фінансовим станом банку

Метою комплексної системи оцінки банківських ризиків є оцінка всіх ризиків банківської установи, враховуючи його внутрішню структуру та специфіку. Згодом, як і в рейтингових системах, кожному з критеріїв надаються відповідні бали, які після агрегування та становлять оцінку банку. У процесі реалізації комплексної системи оцінки банківських ризиків витрачається більше ресурсів та часу, ніж у рамках інших систем оцінки, але саме цей вид системи дозволяє достовірно оцінити фінансову діяльність великих та міжнародних банків, банківських груп.

Англійська система RATE передбачає наявність категорії ризику для всієї установи. Система RAST, що використовується в Нідерландах, передбачає поділ банку за підрозділами або функціональними ознаками. Для кожного підрозділу оцінюються всі ризики, внутрішня структура та система контролю за рядом критеріїв, по кожному з яких надаються бали. Індивідуальні бали послідовно агрегуються до кінцевої оцінки банку [1].

Комплексний підхід дозволяє оцінити кількісні та якісні фактори ризику. Для отримання всебічної інформації про стан банку потрібна взаємодія національних та іноземних наглядових органів (Управління фінансових послуг Великобританії спеціально запитує таку інформацію, щоб уникнути додаткових витрат на самостійну перевірку). Система застосовна для консолідованої та неконсолідованої оцінки банківських груп та їх складових елементів. На перевірку банку витрачається більше ресурсів та часу, проте система зручна для оцінки великих національних та міжнародних банків та банківських груп, що мають диверсифікований бізнес, що є особливо важливим в умовах розвитку геополітичних ризиків.

Можливості розвитку регулювання банківських ризиків значною мірою пов'язані зі станом економіки та тенденціями її розвитку. Посилення нестабільності економіки знаходить своє відображення, насамперед, у наростанні основних банківських ризиків, викликаних диспропорціями реального сектора виробництва, відсутністю довгострокових ресурсів, дефіцитом ліквідності, зниженням довіри до банківських установ та ін.

Розширення участі вітчизняної банківської системи у підтримці економічної сфери економіки неможливе без підвищення її стійкості та зниження ризиків банківської діяльності, що потребує подальшого розвитку та вдосконалення методів їх регулювання.

При цьому рівень ризиків банківської системи в умовах поступового посилення концентрації активів банківського сектора визначається, насамперед, характером та тенденціями розвитку системно значущих банківських установ. У зв'язку з цим, у разі погіршення їх фінансового стану вважається, що одним з таких джерел міг би стати фонд страхування для системо значущих банків з

метою мінімізації ризиків індивідуальних дефолтів, що формується за рахунок спільної участі банків та держави.

З метою збільшення обсягів довгострокових ресурсів необхідно розширити їх джерела, у тому числі за рахунок внутрішніх облігаційних позик. Позики повинні задовольняти наступним вимогам: терміни погашення облігацій мають формуватися на середньостроковій основі; дохідність облігацій повинна визначатися на рівні ключової ставки грошового ринку; облігації мають бути гарантією повернення кредитів рефінансування [4, с.279].

Найбільш доцільною мірою є перенаправлення потоку грошових коштів населення в інші фінансові інструменти, до яких, наприклад, можна віднести страхові та пенсійні фонди або пайові інвестиційні фонди (з прямим або довірчим управлінням). В даний час оподаткуванню підлагають всі строкові банківські влади. Для стимулювання змін у перевагах громадян щодо розміщення коштів можливе запровадження податкових пільг, що збільшить привабливість вкладень у такі фонди. Крім того, на законодавчому рівні можливе внесення пропозиції про збільшення страхової суми за вкладами фізичних осіб терміном понад три роки. Однак цей захід, незважаючи на безперечне поліпшення тенденції розміщення коштів фізичних осіб, все ж таки може виявитися недостатнім [5, с.9].

Захист інтересів кредиторів і вкладників, і навіть підтримання стабільності банківської системи є головною метою регулювання банківських ризиків не лише на рівні Національного банку, а також на рівні кожної банківської установи.

Список використаних джерел

1. Global Alliance – For Banking on Values [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.gabv.org/about-us/ourprinciples.

2. International Monetary Fund, Bank for International Settlements, Financial Stability Board, Report to G20 Finance Ministers and Governors. Guidance to Assess the Systemic Importance of Financial Institutions, Markets and Instruments: Initial Considerations. Briefing Paper for the G20 Finance Ministers and Central Bank Governors, 2019. С. 45– 69.

3. Тарасевич Н.В., Литвиненко А.М. Антикризове управління діяльністю банків у сучасних умовах. Економіка і організація управління. Збірник наукових праць.2014. Випуск 1 (17) – 2(18). С.281-287.

4. Тарасевич Н.В. Окремі аспекти регулювання ліквідності банків. Вісник соціально-економічних досліджень. Збірник наукових праць. 2014. №3(54). С.276-282.

5. Волкова Н. І., Мухіна А. С. Фінансові ризики банку: оцінка та механізм нейтралізації. Modern Economics. 2020. № 22(2020). С. 6-12. DOI: https://doi.org/10.31521/modecon.V22(2020)-01